

Forord

Menneskeverd – en utfordring for skole og samfunn er boka som tar opp spørsmålet: Er alle mennesker like mye verdt? For å svare på dette må man se nærmere på hvordan vi kan forstå menneskeverd. Menneskeverd og likeverd sees som grunnleggende for skolen, som er samfunnets viktigste aktør for menneskelig læring og utvikling. Samtidig er det mange eksempler på hvor vanskelig det er å sette begreper som likeverd og menneskeverd ut i praksis. I tillegg er det få debatter i skolen som berører selve *forståelsen* av hva menneskeverd er i skolen. Dette er oppsiktsvekkende, og vi ser det som en utfordring for både skole og samfunn.

Boka er en antologi på ni kapitler om menneskeverd i typiske «menneskefag» i skolen, som pedagogikk, filosofi, samfunnsfag, religion, norsk og kunst-og håndverk. Den gir en innføring i hva menneskeverd kan være både fra ulike teoretiske ståsted, og med eksempler fra skole og samfunnsliv. Kapitlene i boka reiser spørsmål om verdighet, likeverd, innenfor- og utenforskap, og hvilke ressurser mennesket tar i bruk i møte med utfordringer.

Menneskeverd er en del av folkespråket som «alle» har et eierskap til. Når ordet menneskeverd brukes, er det gjerne for å få fram noe som er viktig for mennesker. Verdighet og menneskeverd berører spørsmål som livets inngang, livets utgang, hva det vil si å leve godt individuelt og å delta og ivareta hverandre i et fellesskap. Begrepene anvendes for eksempel i argumenter for funksjonshemmedes barns rett til å være med på skoletur eller når det er spørsmål om vinservering på eldresenteret. Menneskeverd og verdighet framstår som umiddelbare og noenlunde felles begreper om noe vi opplever som riktig og viktig. De representerer kjerneverdier som ligger til grunn for en rekke samfunnsinstitusjoner, og inngår i politikk, helse, miljø og politiske beslutninger. Menneskeverd inngår også i komplekse filosofiske, juridiske eller religiøse spørsmål, samtidig som de er en del av hverdagspråket for å beskrive grunnverdier for et godt liv.

Menneskeverd og verdighet ansees som grunnleggende i samfunnet. Skolen har et tydelig budskap om *at* menneskeverd er viktig. Skolen

regnes som en grunnleggende samfunnsinstitusjon med menneskelig utvikling og dannelse i fokus, og fungerer som en slags leverandør for å gjøre elever til bidragsyttere og medborgere i samfunnet. Samtidig er det få grunnleggende debatter i skolen om menneskeverdet.

Dette er problematisk, særlig i de tilfeller der elever, sterke som svake, ikke behandles med verdighet. Forskjellsbehandling og ekskludering er ikke bare et spørsmål om administrativ svikt i skolen eller mangel på gode praktiske rammer. Vi vil i stedet hevde at det handler om at menneskeverd og verdighet *forstås og tolkes* på ulike måter. Dersom begrepene om menneskeverd er uartikulerte, er det ingen garanti for hvilken behandling vi gir et menneske. Vi undersøker derfor ulike forståelser av menneskeverd, og med vekt på skole, utdanning og livslang læring.

Imidlertid finnes det mange ulike forståelser av begrepet menneskeverd. Menneskeverdbegrepet har på den ene siden har vært til støtte for undertrykte grupper, og sees av mange som et begrep i kampen for «det gode». Samtidig ser man at menneskeverdbegrepet også faller sammen med en historie om hvem som regnes som verdige på den ene siden, og dem som ikke er like verdige på den andre. Mennesker vurderes og graderes, de får terningkast eller karakterer. Det endelige kvalitetsstempleet er om elevene blir borgere som bidrar i samfunnet.

Likevel er ikke menneskeverd og verdighet bare honnørord hevet over enhver kritikk. Tvert imot, begrepene viser seg å være stadig mer omdiskutert. De er en het potet i en rekke debatter om etiske spørsmål og kan representere uklarhet i vanskelige moralske, politiske eller juridiske problemstillinger. Dersom skole og samfunn behandler elever og samfunnsborgere forskjellig, kan det være grunn til å reise spørsmål om virkelig menneskeverd og verdighet er begreper som til og med har gått ut på dato. I noen sammenhenger framstår de som tomme ord og som idealer som ikke kan realiseres. Begrepene beskyldes til og med for å være tomme for innhold og ikke anvendbare i møte med nye aktuelle problemstillinger. «The problem is that “dignity” is a squishy subjective notion, hardly up to the heavyweight moral demands assigned to it» (Pinker, 2001, s. 28).

Vår respons er at menneskeverd ikke nødvendigvis behøver å være entydig og klart for å være anvendelig. Kravet om entydighet, eller mangelen på entydighet er ikke i seg selv grunn til å forkaste en verdi. Verdier

som rettferdighet, likhet, frihet og toleranse er ikke enkle og entydige begreper. Det gjør dem ikke irrelevante. I stedet ser vi menneskeverd og verdighet som viktig å debattere når det gjelder *om* de er i bruk, og *hvor* *dan* vi som samfunn tar dem i bruk. Menneskeverd og verdighet har et potensiale som kan generere spørsmål som setter menneskelig eksistens og sameksistens på spissen. Menneskeverd kan sees som et funksjonelt begrep som ansvarliggjør, utvider diskurser og påpeker maktmønstre; for hverandre, og for den verden vi lever i. I stedet for å avskrive begrepet, vil vi i stedet hevde og påpeke at menneskeverd og verdighet er mangfoldige begreper. De kan forstås på ulike måter. Vår oppgave i denne boka er derfor å utforske mangfoldet og undersøke hvilke konsekvenser forståelsen av menneskeverd får i skole og samfunn.

Denne vanskelige oppgaven er det vi har gitt oss i kast med når vi har utfordret fagfolk fra ulike grener av «menneskevitenskapene», som pedagogikk, filosofi, samfunnsfag, religion, norsk og kunst- og håndverk. Når vi primært tar utgangspunkt i skole og utdanning, betyr det ikke at vi ser andre virksomheter som tematiserer menneskeverd som irrelevante. I stedet er hensikten å bringe fram kunnskap og dilemmaer om begrepene menneskeverd og verdighet som også kan utfordre og ha gyldighet for andre fagområder.

I boka tar vi ikke sikte på å «dekke» verdighetsbegrepet eller å argumentere for én tilnærming, snarere tvert imot. Kapitlene i boka vil til dels stå i motsetning til hverandre. Boka ønsker å bringe deskriptive så vel som normative bidrag som peker på og vil kunne utfordre verdigrunnlag og praksiser i skole samfunnsinstitusjoner.

Vi redaktører vil takke forlaget Cappelen Damm og vår trofaste redaktør Mary-Ann Hjemdal sammen med Maria Braadland. Vi vil også takke Universitetet i Sørøst-Norge, og Fakultet for Humaniora, Idretts- og utdanningsvitenskap for økonomisk støtte og god tilrettelegging. Sist, men ikke minst vil vi med dette også takke alle forfatterne i boka for sterkt faglig fellesskap, uvurderlige bidrag og sympatisk tålmodighet i prosessen.

Ådne Valen-Sendstad
Ingrid Christensen
Oslo, 10 desember 2019